ei şi macedoneni (cel mai vechi descoperit plnă astăzi e în cinstea regelui Amyntas al III-lea !), chalcidieni şi cîţiva oaspeţi din Asia Mică. Privilegiile acordate sînt cele îndeobşte cunoscute : γῆς καὶ οἰκίας ἔγκτησις ἰσοτέλεια, ἀτέλεια, ἰσοπολιτεία, πρόσοδος πρὸς βουλὴν καὶ δῆμον. Un decret important (transportat în sec. al XIX-lea la British Museum) e cel prin care se iau măsuri în vederea unei mai bune folosiri a obiectelor de metal preţios oferite de credincioşi templului (IG VII 303 = LGS II 67). Interesant e şi actul fragmentar de eliberare a unui Μόσχος Μοσχίωνος Ἰουδαῖος, care se întîmplă să fie cel dintîi sclav evreu pomenit într-un document din Grecia (prima jumătate a sec. al III-lea).

Preţioasa lucrare se încheie cu cinci indici amănunţiţi (autori moderni, bărbaţi şi femei, nume mitologice, geografice şi etnice, *notabilia*), pe lîngă o tablă de concordanţă a inscripţiilor anterior publicate.

D. M. Pippidi

ARIANNA UGUZZONI — FRANCO GHINATTI, *Le tavole greche di Eraclea* (Università degli Studi di Padova. Pubblicazioni dell'Istituto di Storia antica, VII), Roma, „L'Erma" di Bretschneider, 1968, 237 p. in 16°.

În istoria epigrafiei greceşti, cele două table de bronz purtînd inscripţii în dialect doric aflate la Heraclea (azi Policoro), importanta colonie a tarentinilor asociaţi cu thurienii în Grecia Mare, aproape de vărsarea în Marea Tireniană a rîului Siris, sînt dintre textele care au făcut să curgă mai multă cerneală. Aflate în 1732 în apele rîului Cavone, lîngă Pisticci, o vreme despărţite apoi — după readucerea în Italia a fragmentului „britanic" — definitiv instalate în Muzeul din Napoli, unde se află şi astăzi; editate pentru întîia oară împreună de Johannes Franz (CIG III 5774—75, cu îndreptări şi adăugiri de Theodor Mommsen, *ibid.*, p. 1253) şi, de-atunci, de foarte multe ori reeditate şi comentate, cele două inscripţii se învrednicesc de luarea aminte a cercetătorului deopotrivă pentru limba în care sînt scrise şi pentru informaţiile pe care ni le oferă în legătură cu o veche aşezare, în genere puţin cunoscută.

Limba — dialectul tarentin, cu unele caracteristici arhaice explicate pînă la o vreme ca tot atîtea supravieţuiri ale unei vorbiri predorice — prezintă în fonetică şi morfologie destule trăsături făcute să trezească interesul lingviştilor. La fel în vocabular, care, alături de termeni comuni folosiţi într-un înţeles special, juridic şi tehnic, ne-a păstrat elemente împrumutate unui lexic geograficeşte limitat. Cît priveşte datele istorice, de care va fi vorba mai departe cu o oarecare stăruinţă, ele ne aduc, se va vedea, informaţii de preţ nu numai asupra regimului solului în oraşul cu pricina, dar şi asupra organizării cetăţii şi a istoriei ei către jumătatea secolului al IV-lea î. e. n.

În lucrarea pe care-o analizăm, cercetarea lingvistică a tablelor e încredinţată Ariannei Uguzzoni, colaboratoare a Institutului de lingvistică al Universităţii patavine, iar examenul istoric lui Franco Ghinatti, de la Institutul de istorie veche al aceleiaşi universităţi, elev al profesorului Sartori şi, în această lucrare, continuator al cercetărilor maestrului asupra mai multor colonii din Grecia Mare şi a Heracleei în special. În întregul lui, volumul juxtapune deci două cercetări distincte — una lingvistică, alta istorică —, de întinderi diferite (mai concisă cea dintîi, mai întinsă a doua), deopotrivă de conştiincioase şi de bine conduse. Firesc, fiind vorba de un text atît de faimos, descoperit de mai bine de două veacuri, nu se putea aştepta ca rezultatele să fie noi şi, în vreun fel, neprevăzute. Învăţaţi de seamă, ale căror scrieri sînt pomenite de-a lungul paginilor volumului, au adus şi continuă să aducă contribuţii de preţ la lămurirea multelor necunoscute ale problemei. Ca să dau un singur exemplu,

https://biblioteca-digitala.ro

vicisitudinile istorice ale Heracleei şi instituţiile ei politice au fost studiate cu pătrundere de Sartori, înainte de a fi supuse unui nou examen în cartea de faţă. Însăşi traducerea în italieneşte a anevoioaselor texte, pe care Ghinatti o reproduce într-un apendice al lucrării şi de care se foloseşte de-a lungul întregii sale exegeze, e a lui Sartori, într-o scriere a acestuia din 1967 : *Eraclea di Lucania. Profilo storico* (Mitt. d. deutsch. arch. Instituts Rom, Supplbd. XI). Poate tocmai din pricina acestei bogate literaturi, în care se examinează aspecte izolate ale mişcării de colonizare în Grecia Mare sau unele pasaje obscure ale documentelor locale, se cuvenea făcută încercarea de a întocmi ceea ce s-ar putea numi un „bilanţ" al muncii anterioare.

În cele ce urmează, las altora mai competenţi grija de a da seamă de contribuţia Ariannei Uguzzoni la lămurirea particularităţilor de limbă şi grafie ale celor două table. Restring atenţia mea la partea din volum scrisă de Franco Ghinatti, cu mult cea mai întinsă şi care singură oferă materia unei bune teze de doctorat.

Din acest punct de vedere, ceea ce trebuie relevat în primul rînd e împrejurarea că atenţia autorului nu e solicitată numai de explicarea inscripţiilor fragmentare — a documentelor în sensul strict al termenului. Exegeza acestora ocupă, fireşte, o parte însemnată din lucrare, dar meritul lui Ghinatti e de a fi încercat să le înţeleagă în ansamblul problemelor puse de istoria Heracleei la începutul epocii elenistice, cu alte cuvinte de a fi închinat acestei cetăţi o adevărată monografie, în care sînt examinate, pe rînd, pe lîngă natura şi cronologia documentelor supuse cercetării, cadrul ei geografic, structura demografică, dezvoltarea economică, instituţiile politice şi religioase.

Cu privire la natura şi conţinutul celor două table de bronz, faptele de căpetenie fuseseră puse în lumină de studiile mai vechi. E vorba, în esenţă, de o hotărnicie, de o operaţie de delimitare hotărîtă de Adunarea oraşului şi executată de magistraţi anume, pe pămînturi altădată proprietate a două divinităţi — Dionysos şi Athena —, între timp încălcate de particulari şi abătute de la destinaţia lor iniţială. Subliniind caracterul sacru al celor două domenii şi stabilind cu precizie întinderea loturilor, textul ajuns pînă la noi fixează totodată arenda în bani şi roade datorată de concesionari vistieriei obşteşti, iar pe unul din domenii lucrările de executat de beneficiarii contractelor cu cetatea.

Acestea spuse, ar putea părea că ţelul cercetării a fost atins. În realitate, aşa cum am mai spus-o, lucrarea zăboveşte asupra ansamblului de probleme puse de existenţa în Heraclea a unei proprietăţi sacre şi de relaţiile acesteia cu aspecte variate ale vieţii istorice într-o cetate colonială, realizîndu-se astfel o monografie care e poate cea mai completă din cîte s-au închinat vreodată unui oraş din Grecia Mare, cu excepţia cărţii despre Tarent a lui Pierre Wuilleumier (1939).

Nimic nu-i lăsat la o parte în această cuprinzătoare tratare, începînd cu agricultura, în legătură cu care ni se dau toate informaţiile de care putem dispune astăzi : proprietate publică şi privată, întinderea medie a loturilor, genul culturilor, metode agrotehnice (asolament quinquennal, ceea ce explică durata obişnuită a contractelor de arendare), redevenţele anuale. Cu aceeaşi migală se examinează şi celelalte activităţi economice ale locuitorilor (vînătoarea şi pescuitul, negoţul şi producţia meşteşugărească), apoi compoziţia etnică a regiunii şi problema raporturilor dintre colonişti şi băştinaşi. În această ultimă privinţă, e de reţinut sugestia după care — din pricina numărului mic de colonişti veniţi din Thurii sau din Tarent — grecii ar fi primit din capul locului printre ei un număr mare de localnici, pe care cu timpul i-au asimilat, în sensul că i-au deprins cu limba şi cu modul lor de viaţă pînă la punctul că, de la o vreme, n-au mai subsistat deosebiri între ei. Din păcate, ipoteza e necontrolabilă din lipsa singurelor documente care ne-ar putea aduce indicaţii în această privinţă, vreau să spun inscripţiile. De altă parte, autorul însuşi crede a putea susţine — pe baza textului analizat — existenţa în Heraclea a unor grupuri de cetăţeni cu nume şi distinctive pur grecești, ceea ce pare să denote din partea acestora fie şi numai intenţia de a se păstra neamestecaţi cu băştinaşii.

https://biblioteca-digitala.ro

Cu egală luare aminte sînt studiate organizarea internă a cetății și organele puterii publice : adunarea ordinară (*alia*) și cea extraordinară (*kalakletos alia*), magistrații de diferite categorii (începînd cu *eforul* eponim), în sfîrșit „specialiștii" folosiți la măsurarea pămînturilor și delimitarea loturilor (un *gametras* și mai mulți *oristai*), pentru ca în ultima secțiune a cărții să se analizeze indicațiile textului privitoare la întinderea și rentabilitatea celor două proprietăți sacre — mărimea loturilor și a arenzilor (discuție amănunțită a fiecărui termen exprimînd o măsură de capacitate sau de suprafață, precum și a celorlalte date metrologice îndeobște).

Lucrarea apare astfel cît se poate de completă și, dacă încheierile la care se oprește nu-s pe de-a-ntregul noi, are meritul de a înfățișa o „sumă" a rezultatelor obținute timp de două veacuri într-o problemă particular de aridă. Progrese ulterioare în materie nu se pot aștepta decît de la săpăturile arheologice de curînd reluate cu vigoare și, poate, de la descoperiri epigrafice care ne-ar putea aduce date și precizii astăzi nebănuite.

D. M. Pippidi

AKADEMIJA NAUK SSSR. INSTITUT ARXEOLOGII. *Nadpisi Olvii* (1917—1965). Izdatel'stvo Nauka — Leningrad, 1968, 132 p. + 65 planșe afară din text.

Cum e de toți știut, prima ediție a volumului I al Corpusului de inscripții grecești și latine descoperite pe țărmul de nord al Mării Negre (IOSPE) datează din 1886. Într-un apendice al volumului IV din aceeași culegere, apărut în 1901, învățatul editor strîngea laolaltă inscripțiile din Olbia și Chersones descoperite între timp, reluate apoi — împreună cu cele mai noi texte ieșite la iveală — în ediția a II-a a primului volum al operei, reeditat în 1916. Astfel, documentele epigrafice olbiene cunoscute pînă la izbucnirea primului război mondial figurează toate în lucrarea monumentală a lui Latișev, însoțite de comentarii de un nivel înalt și ilustrate cu desene și fotografii de o execuție ireproșabilă. Aceste particularități (ca și împrejurarea că lemmele și comentariile sînt redactate în latinește) conferea Corpusului, la data apariției, o valoare cu totul deosebită între publicațiile de același fel, valoare pe care de altfel n-a pierdut-o nici pînă astăzi.

Firește, descoperirile de texte noi, mai mult sau mai puțin importante, au continuat și în ultima jumătate de veac, mai ales după reluarea săpăturilor pe importantul șantier, din inițiativa și sub auspiciile Academiei de Științe a Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice. Publicate în articole ocazionale sau în rapoarte preliminare, ele sînt strînse acum laolaltă și editate sistematic în culegerea pe care-o semnalez, îngrijită de învățatele E. I. Levi și Tatiana Knipovici, cu colaborarea activă a mai multor alți cercetători din echipa olbiană : I. V. Brašinski, E. G. Kastanaian, A. A. Velenskii. Într-o mai mică măsură a participat la editarea textelor Elsa Issakovna Solomonik.

Noul Suplement grupează în totul 182 inscripții — toate fragmentare, unele reduse la cîteva litere. Aproape de fiecare dată e vorba de texte publicate curînd după descoperire, reluate și în parte emendate, putînd fi împărțite sub raportul cuprinsului în nu mai puțin de șase grupe : decrete (destul de numeroase și de interesante), inscripții monumentale, cataloage, dedicații, funerare, *varia*. O ultimă despărțire — *addenda* — grupează aproape douăzeci de piese repartizate inegal între categoriile precedente.

Utilitatea culegerii abia dacă mai trebuie subliniată. Aceasta va fi apreciată cu deosebire de epigrafiștii și istoricii din afara Uniunii Sovietice, bucuroși de a avea la îndemînă un Suplement „la zi" al inscripțiilor olbiene, frumos tipărit și — ceea ce se cuvine subliniat cu căldură — frumos ilustrat cu reproduceri fotografice sau cu desene clare ale tuturor pieselor

https://biblioteca-digitala.ro